

VPLYV MIGRÁCIE A PRIRODZENÉHO POHYBU OBYVATEĽSTVA NA URBÁNNY VÝVOJ REGIÓNU PRIEVIDZE

Michal Gazda

*Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Prírodovedecká fakulta, Ústav geografie,
Jesenná 5, 040 01 Košice, Slovenská republika, miso.gazda@gmail.com*

Abstrakt

Práca sa zaoberá sledovaním vplyvu migračného a prirodzeného pohybu obyvateľstva na celkový urbánny vývoj regiónu populačne úbytkového mesta Prievidza, ktorého počet obyvateľov klesá najmä vďaka migračnému úbytku. Región ako celok zaznamenáva väčšinu sledovaného obdobia celkový úbytok obyvateľstva. Vďaka populačnému poklesu jadra a menej výraznému populačnému poklesu zázemia bol zaznamenaný dezurbanizačný vývoj, ktorý je vďaka nízkym hodnotám prirodzeného prírastku väčšmi ovplyvnený migračným pohybom obyvateľstva.

***KLúčové slová:** urbánny vývoj; funkčný mestský región; Prievidza; hrubá miera celkového prírastku*

Úvod

Aktuálny urbánny vývoj v mestských regiónoch na Slovensku je výrazne poznačený predošlým obdobím socializmu. Tendencie ich vývoja ešte v prvej polovici 90. rokov vo veľkej miere nadväzovali na procesy centrálne riadenej socialistickej urbanizácie a industrializácie. Sledované obdobie od roku 1991 po 2010 je obdobím, kedy vplyv spomínaných procesov postupne doznieva a v mestských regiónoch sa začína prejavovať prirodzený vývoj sídelnej štruktúry a redistribúcie populácie. Jedným z prejavov prirodzeného vývoja je i pomerne výrazný populačný pokles niektorých slovenských miest. Príkladom takéhoto vývoja je mesto Prievidza, ktoré od roku 1996 do roku 2010 zaznamenalo pokles počtu obyvateľov o 8 %. Cieľom tejto práce je popísať urbánny vývoj funkčného mestského regiónu Prievidza a zistiť, akým podielom sa na ňom podieľajú základné komponenty celkového pohybu obyvateľstva, migračný a prirodzený pohyb obyvateľstva.

Materiál a metódy

Zmena sídelných preferencií obyvateľstva vedúca k zvyšovaniu sa intenzity suburbanizácie v zázemiach veľkých miest ekonomicky najvyspelejších krajín bola už mnohokrát podnetom pre hlbší výskum redistribúcie obyvateľstva. Jedným z výsledkov takýchto výskumov bola i formulácia modelu štádií urbánneho vývoja autormi Klaasenom a Scimemim na báze komparácie mier celkového prírastku jadra a zázemia mestského regiónu [1]. Model predpokladá cyklické opakovanie sa štyroch fáz (obr. 1):

1. Štádium urbanizácie prebieha vtedy, keď región ako celok je prírastkový a jadro regiónu zaznamenáva výraznejší rast ako zázemie, ktoré môže zaznamenávať aj úbytky.
2. Štádium suburbanizácie prebieha, ak je región ako celok prírastkový a zázemie regiónu zaznamenáva výraznejší rast ako jadro, ktoré môže zaznamenávať aj úbytky.
3. Štádium dezurbanizácie prebieha, ak región ako celok je úbytkový a jadro regiónu zaznamenáva výraznejší úbytok ako zázemie, pričom zázemie môže vykazovať aj prírastky.

4. Štádium reurbanizácie prebieha, ak je región ako celok úbytkový a zázemie regiónu vykazuje výraznejší úbytok ako jadro, ktoré môže zaznamenávať aj prírastky. [2]

Obrázok 1. Model štádií urbánneho vývoja mestského regiónu
Zdroj: Novotný (2011)

Ako základný priestorový rámc je v práci využitý regionálny systém funkčných mestských regiónov 91 – A vytvorený Bezákom [3]. Pri delimitácii funkčných mestských regiónov (ďalej FMR) použil autor údaje o dennej migrácii obyvateľstva za prácou, vzhľadom na ktorú sú FMR vnútorne koherentné a navonok relatívne uzavreté. Vďaka podobnosti dennej dochádzky za prácou so sociálnymi väzbami obyvateľstva tak funkčné mestské regióny zahŕňajú širšiu škálu priestorových interakcií obyvateľstva.

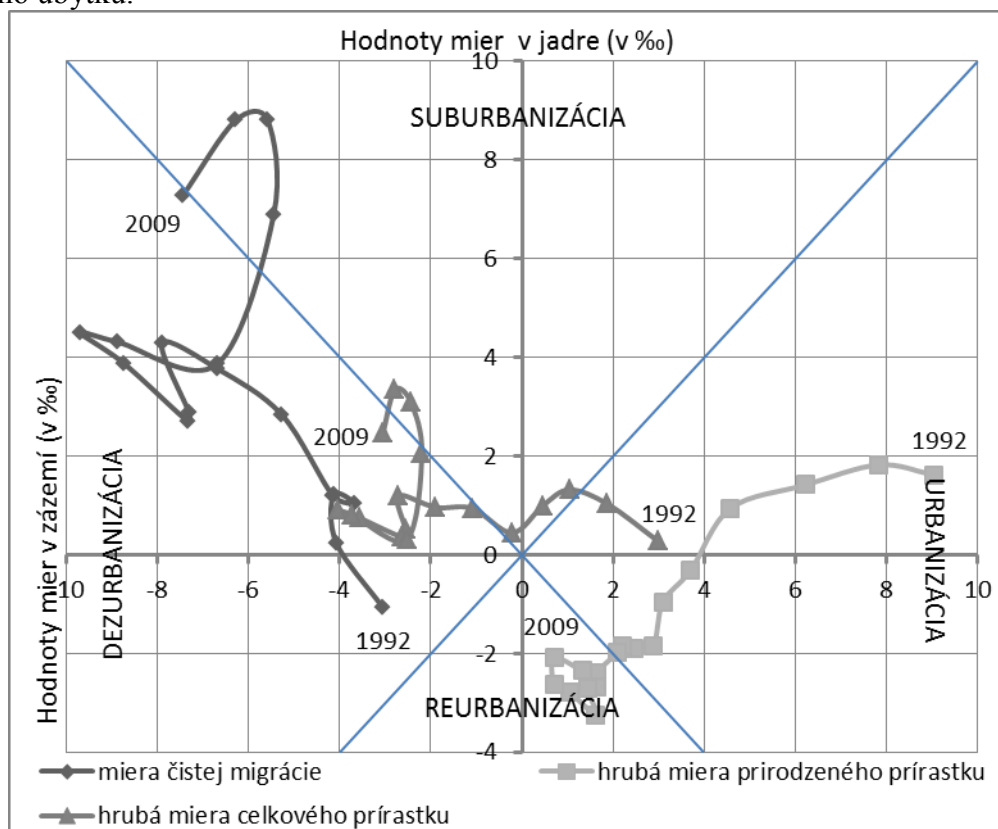
Samotný FMR Prievidza je zložený, vrátane jadrového mesta Prievidza, z celkovo 52 obcí, pričom štyri z nich – Bojnice, Handlová, Nováky, Prievidza – majú štatút mesta.

Pre sledovanie urbánneho vývoja FMR Prievidza bola v práci použitá hrubá miera celkového prírastku, ktorú využívame pre zobrazenie prechodu FMR Prievidza jednotlivými štádiami urbánneho vývoja. Pre poznanie vplyvu základných komponentov rastu obyvateľstva, migračného a prirodzeného pohybu, znázorňujeme i tie pomocou hodnôt miery čistej migrácie a hrubej miery prirodzeného prírastku (obr. 2). Sledované miery sú vyjadrené ako podiel čistej migrácie (resp. prirodzeného prírastku alebo celkového prírastku) a stredného stavu obyvateľstva. Taktiež boli využité trojročné kĺzavé priemery sledovaných mier, kde zobrazovaný rok je vždy prostredným rokom priemerovaného trojročného obdobia. Takto je zaznamenaný vývoj regiónu od roku 1992 po rok 2009. Hodnoty jednotlivých mier sú vyjadrené aj v päťročných priemeroch v štyroch obdobiach, a to 1991 – 1995, 1996 – 2000, 2001 – 2005 a 2006 – 2010 (tab. 1).

Jednotlivé miery sú vyrátavané na úrovni základných častí FMR, jadra a zázemia a sú udávané v promile. Na základe ich hodnôt taktiež v práci charakterizujeme región prostredníctvom procesov centralizácie a decentralizácie, prejavujúcich sa v intraregionálnej mierke a koncentrácie, resp. dekoncentrácie, prebiehajúcich na interregionálnej úrovni. Pod pojmom centralizácia regiónu, ktorej opakom je decentralizácia, chápeme v práci zvyšovanie sa podielu počtu obyvateľov jadra regiónu z celkového počtu obyvateľov regiónu. Koncentráciu regiónu charakterizujeme ako nárast počtu obyvateľov, naopak dekoncentráciu ako pokles počtu obyvateľov regiónu. V práci sú využívané údaje o pohybe obyvateľstva v SR z Bilancie pohybu obyvateľstva SR z rokov 1991 až 2010 [4].

Výsledky a diskusia

Región na základe hodnôt hrubej miery celkového prírastku zaznamenáva postupný prechod zo štádia urbanizácie, suburbanizácie, až do štádia dezurbanizácie, v ktorom, s výnimkou troch rokov, kedy vykazuje známky suburbanizačného vývoja, zotrúva po väčšinu sledovaných dvoch desaťročí (obr. 2). Spočiatku má väčší vplyv na vývoj regiónu prirodzený prírastok. V ďalších troch päťročných obdobiach sa však komponentom s dominantným vplyvom stáva migračný úbytok, a to najmä vďaka vyšším absolútnym hodnotám v porovnaní s pohybom prirodzeným (tab. 1). Celkový pohyb obyvateľstva v regióne nadobúda s výnimkou prvého päťročného obdobia záporné hodnoty. Pre región je teda po väčšinu obdobia charakteristický prebiehajúci proces dekoncentrácie, teda populačného úbytku.

Obrázok 2. Vývoj pozície FMR Prievidza v štádiách urbánneho vývoja v období 1992 – 2009

Zázemie regiónu zaznamenáva zmenu od pasívneho migračného salda k pomerne vysokému migračnému nárastu, ktorý kompenzuje prirodzený úbytok obyvateľstva všetkých sledovaných päťročných období, okrem prvého. Celkový rast obyvateľstva zázemia regiónu má stúpajúcu tendenciu. Svojou intenzitou však neprevyšuje celkový pokles jadra.

Tabuľka 1. Priemerné hodnoty sledovaných mier komponentov FMR Prievidza a celku v jednotlivých obdobiach

obdobie	zázemie			jadro			FMR Prievidza		
	r_M	r_P	r_C	r_M	r_P	r_C	r_M	r_P	r_C
1991-1995	-0,25	1,57	0,66	-3,28	7,45	2,09	-3,52	9,02	2,75
1996-2000	3,15	-1,38	0,88	-6,29	2,85	-1,72	-3,14	1,47	-0,84
2001-2005	3,55	-2,57	0,49	-8,20	1,72	-3,24	-4,65	-0,85	-2,75
2006-2010	7,93	-2,43	2,75	-6,61	1,03	-2,79	1,31	-1,41	-0,05

vysvetlivky: r_M -hrubá miera čistej migrácie, r_P -hrubá miera prirodzeného prírastku, r_C -hrubá miera celkového prírastku

Jadro regiónu nadobúda vo všetkých päťročných obdobiach, s výnimkou prvého, celkový populačný úbytok. V spojení s celkovým populačným prírastkom zázemia tak môžeme hovoriť o prebiehajúcom procese decentralizácie regiónu, na ktorej má podiel najmä pomerne výrazný migračný úbytok jadra, ktorý neustále sa znižujúci prirodzený prírastok jadra dokáže v plnej miere kompenzovať len v prvom päťročnom období.

Záver

Po doznení vplyvu socialistickej urbanizácie sa pohyb obyvateľstva mení. Na základe pozorovania hrubej miery celkového prírastku prechádza región v sledovanom období tromi štádiami. Po počiatočnom zotrúvaní v štádiu urbanizácie, kedy centralizácia obyvateľstva do jadrového mesta bola pravdepodobne dozvukom urbanizácie regiónu z čias predošlého režimu, prechádza región štádiom suburbanizácie a väčšinu obdobia je preň charakteristické štádium dezurbanizácie. Navyše táto je spojená s väčšinu obdobia trvajúcim migračným úbytkom nielen jadra, ale i regiónu ako celku.

Migračný pohyb obyvateľstva je zároveň rozhodujúcim komponentom celkového pohybu obyvateľstva. Výnimkou je prvé z hodnotených päťročných období, 1991 – 1995, kedy dominantným komponentom celkového rastu obyvateľstva je pohyb prirodzený. Takéto zistenie korešponduje s tvrdením Bezáka [5] o dominantnom vplyve migračného pohybu na celkový rast obyvateľstva vo FMR Prievidza. Celková dekoncentrácia obyvateľstva regiónu nadobúda len mierne hodnoty.

Literatúra

- [1] KLAASEN L.H., SCIMEMI G. (1981) *Theoretical issues in urban Dynamics*. In: *Dynamics of Urban Development*. Netherlands Economic Institute, Rotterdam, 1981, p. 8 – 28
- [2] NOVOTNÝ, Ladislav. *Regióny najväčších slovenských miest v modeloch urbánneho vývoja* [online], 2011 [Cit. 24. 3. 2012]. Dostupné na internete: http://suburbanizace.cz/analyzy/Novotny,_L._%282011%29_Regiony_najvacsich_slovenskych_miest_v_modeloch_urbanneho_vyvoja.pdf
- [3] BEZÁK, A. *Funkčné mestské regióny na Slovensku*. Geographia Slovaca, Bratislava, 2000, 15, p. 1 – 71
- [4] Štatistický úrad SR, *Bilancia pohybu obyvateľstva v Slovenskej republike podľa obcí* [online], 1991 – 2010 [cit. 24.2.2013]. Dostupné na intrnete: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=9490>
- [5] BEZÁK, A. *Komponenty rastu obyvateľstva funkčných mestských regiónov na Slovensku v rokoch 1991 – 2010*. Acta Geographica Univeritatis Comenianae, Bratislava, 2011, No. 55, p. 149-163

Abstract

The aim of this paper is to discuss the weight of net migration and natural change on the overall urban development in the Prievidza functional urban region, where the core loses its population due to out-migration. The overall population decline was recorded in most of period. Due to population decline of the core city and small increase of population of the hinterland the disurbanisation was recorded with the decisive impact of migration.